

Iz hrvatske medicinske prošlosti From Croatian medical history

POZNATI LIJEČNICI KOJI SU BORAVILI NA HRVATSKOJ OBALI NA PRIJELAZU U 20. STOLJEĆE

FAMOUS DOCTORS WHO STAYED ON THE CROATIAN COAST AT THE TURN OF THE 20th CENTURY

PETAR IVANIŠEVIĆ, MLADEN LEŠIN, IVNA PLEŠTINA-BORJAN, MILAN IVANIŠEVIĆ*

Deskriptori: Liječnici – povijest; Slavne osobe – povijest; Povijest 19. stoljeća; Hrvatska

Sažetak. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća brojne poznate osobe boravile su na hrvatskoj obali najčešće iz turističko-lječilišnih razloga, zatim zbog prirodnih ljepota, znanstvenih ili iz političkih razloga. Najčešće su dolazili iz područja tadašnje Austro-Ugarske i Njemačke, iz Rusije, ali i iz naših krajeva. Među njima su bili i mnogobrojni liječnici od kojih su neki i svjetski poznati. Najistaknutiji su bili kirurg Theodor Billroth, bakteriolog i nobelovac Robert Koch, patolog Rudolf Virchow, psihijatar Sigmund Freud. Oni su ostavili dubok trag i veliku korist na području na kojem su boravili.

Descriptors: Physicians – history; Famous persons – history; History, 19th century; Croatia

Summary. At the end of the 19th and the beginning of the 20th century many famous persons stayed on the Croatian coast mostly because of touristic and health reasons, than because of natural beauties, scientific or political reasons. Most often they came from Austro-Hungary, Germany or Russia but also from our homelands. Among them were also many famous doctors, some known worldwide. The most distinguished were the surgeon Theodor Billroth, the bacteriologist and a Nobel prize winner Robert Koch, the pathologist Rudolf Virchow, and the psychiatrist Sigmund Freud. They left a deep impression and a big benefit at the area they stayed in.

Liječ Vjesn 2012;134:112–115

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća brojne poznate osobe boravile su na hrvatskoj obali najčešće iz turističko-lječilišnih razloga, zatim zbog prirodnih ljepota, znanstvenih ili iz političkih razloga. Najčešće su dolazili iz područja tadašnje Austro-Ugarske i Njemačke, iz Rusije, ali i iz naših krajeva.^{1,2} Neki od njih bili su: austrijski car Franjo Josip I., britanski kralj Edward VIII. i Wallis Simpson, Stjepan Radić, A. P. Čehov, Vladimir Iljič Lenjin, Bernard Shaw, James Joyce, Isadora Duncan, Gustav Mahler, Giacomo Puccini, nobelovka Bertha von Suttner i mnogi drugi.³ Obično su se koristili željezničkim prijevozom jer su ceste u priobalju bile u dosta lošem stanju.^{4,5} Berlin, Beč i Budimpešta bili su povezani s Istrom 1876., a sa srednjom Dalmacijom tek 1925.⁶ Postojale su i brodske linije austrijskog Lloyda iz Trsta preko Pule do Rijeke 1844. Također je postojala parobrodska linija od Trsta do Dubrovnika koja je uspostavljena 1838.⁷

Turizam je tada bio vezan uglavnom za lječilišta. Najčešći centri bili su: Opatija, Lovran, Rovinj, Brijuni, Lošinj, Crikvenica, Rab, dijelom Split, Hvar i Dubrovnik. Počeci turizma vezivali su se uz gradnju lječilišta ili većih hotela. Tako je prvi hotel u Opatiji, ali i na hrvatskom Jadranu bio hotel Kvarner (1884.), a godina 1844. kada je izgrađena vila Angiolina smatra se početkom hrvatskog turizma. Osnivanje Higijeničkog društva u Hvaru 1868. možemo smatrati začetkom hvarskog modernog turizma, a ujedno i datumom začetka organiziranog turizma uopće jer sličnih udruženja u Europi tada nije bilo.⁸

Od poznatih liječnika prvo bi trebalo istaknuti prof. dr. Juliusa Glaxa, koji je zaslužan što je Opatija dobila epitet jadranske Nice (slika 1).

Prof. dr. Julius Glax (Beč, 11. 3. 1846. – Opatija, 9. 8. 1922.), balneolog, 1888. izabran je za sveučilišnog profesora. Stigao je u Opatiju 1883. ponesen oduševljenjem svoga prijatelja Friedricha Juliusa Schülera, bečkog direktora Društva južnih željeznica. Odmah je prepoznao mogućnosti klimatskog liječenja u Opatiji te je 1887. izradio plan lječilišnog turizma. Od tada je bio glavni liječnik u Opatiji te je uvelike pridonio razvitku morskoga klimatskog lječilišta i jednog od najpoznatijih ljetovališta Austro-Ugarske Monarhije. U Opatiji je organizirao IV. kongres austrijskih balneologa (1904.) i IV. međunarodni kongres za talasoterapiju (1908.).⁹ Ostao je u Opatiji sve do svoje smrti 1922. Stanovao je u vili Haas (danas Ariston) i depandansi I hotela »Kvarner« (danas hotel Milenij Sv. Jakov).¹⁰ Podignuta mu je spomen-ploča na fasadi vile »Millenium« 2002. g.

Theodor Billroth (Bergen na otoku Rügen, 26. 4. 1829. – Opatija, 6. 2. 1894.) svjetski je poznati kirurg, »otac abdominalne kirurgije«.¹¹ Prvu resekciju želuca zbog karcinoma pilorusa s gastroduodenalnom anastomozom (operacija Billroth I) izvršio je 1881. Često posjećuje Opatiju od 1884. godine jer je bio pristaša tek začete talasoterapije. U kasnim godinama života stalno se u njoj nastanio. Umro je u Opatiji 1894. u hotelu Imperial od srčanog udara. 1887. izabran je

* **Klinički bolnički centar Split** (Petar Ivanišević, dr. med.), **Klinika za očne bolesti, Klinički bolnički centar Split** (mr. sc. dr. Mladen Lešin, dr. med.; mr. sc. dr. Ivna Pleština-Borjan, dr. med.; prof. dr. sc. Milan Ivanišević, dr. med.)

Adresa za dopisivanje: Dr. P. Ivanišević, Iločka 16, 21000 Split, e-mail: mcpero@xnet.hr

Primljeno 5. lipnja 2011., prihvaćeno 30. listopada 2011.

Slika 1. Prof. Julius Glax, europski balneološki autoritet, popularizirao Opatiju kao europsko morsko klimatološko lječilište krajem 19. stoljeća
 Figure 1. Prof. Julius Glax, European balneological authority, who popularized Opatija as a European marine climatological health resort at the end of the 19th century

Slika 2. Spomen-ploča prof. Theodoru Billrothu na opatijskom šetalištu Lungomare (Foto Luigi Opatija)
 Figure 2. Memorial plaque of Prof. Theodore Billroth on Opatija seaside promenade Lungomare (Photo Luigi Opatija)

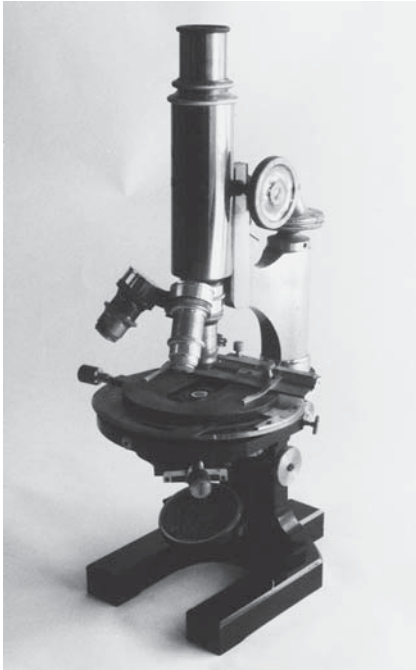
za počasnog člana Zbora liječnika Hrvatske. Schwerdtnerov reljef Billrotha iz 1907. s natpisom Dem großen Arzt und Förderer des Kurortes («Velikom liječniku i unapreditelju lječilišta»), uništen je za vrijeme Drugoga svjetskog rata, a nova Dolinarova spomen-ploča postavljena je 1965. s natpisom: »Veliki kirurg i prijatelj Opatije«, nekoliko metara južnije na zid crkvice sv. Jakova (slika 2).

Prof. dr. Rudolf Virchow (Schivelbein, 13. 10. 1821. – Berlin, 5. 9. 1902.) njemački je liječnik, biolog i političar. Smatra se »ocem moderne patologije«, utemeljitelj je celularne patologije. U bolnici Charité u Berlinu osnovao je Patološki muzej. Posjećivao je Opatiju od 1890. do 1897. Boravio je kod prof. Julija Glaxa u njegovoj vili na adresi Vaskanski 91.¹² Godine 1891. upisan je i u Zlatnu knjigu gostiju Opatije. Bio je zadivljen subtropskom vegetacijom. Bio je gostujući znanstvenik u rovinjskom institutu-Centru za istraživanje mora. Njemu u čast istraživački brod instituta, koji je nabavljen 1893., nazvan je »Rudolf Virchow«. Institut je osnovan 1891. g. kao Zoološka postaja Berlinskog akvarija (slika 3). To je ujedno i najstarija znanstveno-istraživačka ustanova u hrvatskom Jadranu. Svrha mu je bila trajno opskrbljivati živim i prepariranim morskim organizmima i morem Berlinski akvarij i druge visokoškolske ustanove diljem Europe. Lokacija u Rovinju odabrana je zbog izuzetne čistoće mora, velike raznolikosti biljnog i životinjskog svijeta i vrlo dobre željezničke povezanosti Rovinja s Trstom, Berlinom i mnogim drugim gradovima Europe.¹³ Profesor Virchow bio je i na rovinjskim otocima (Crveni otok – Sveti Andrija).

Prof. dr. Robert Koch (Clausthal, 11. 12. 1843. – Baden-Baden, 25. 5. 1910.) njemački je bakteriolog. 1882. otkrio je uzročnika tuberkuloze koji je po njemu nazvan Kochov bacil. Također je pronašao uzročnike kolere (1883.), ispitivao malariju i afričku bolest spavanja te uveo liječenje kininom. Godine 1905. dodijeljena mu je Nobelova nagrada za medicinu.¹⁴ Na poziv austrijskog industrijalca Paula Kupelweisera, koji je 1893. kupio Brijune i kasnije ih pretvorio u mondni turistički centar, stigao je sa suradnicima 1900. i 1901. i suzbio epidemiju malarije na Brijunima.¹⁵ Ta metoda liječenja prenijeta je na istarsko kopno i otoke Cres i Lošinj. Kochov mikroskop, koji je upotrebljavao pri otkrivanju uzročnika malarije u krvi bolesnika na otoku, danas se nalazi u Muzeju na Velom Brijunu (slika 4). U znak zahvalnosti Paul Kupelweiser na otoku mu je podigao spo-

Slika 3. Rovinjski institut – Centar za istraživanje mora kojemu je gostujući znanstvenik bio Rudolf Virchow
 Figure 3. Rovinj institute – Centre for Marine Research where Rudolf Virchow was a guest scientist

Slika 4. Kochov mikroskop u muzeju na Velom Brijumu; M. Pavletić, Nacionalni park Brijuni

Figure 4. Koch's microscope in the Museum on Big Brijun island (M. Pavletić, Brijuni National Park)

men-obilježje 1905. u stijeni starog kamenoloma, rad bečkog kipara Josepha Engelharda, pokraj crkvice sv. Germana. Sadržava natpis, pisan na njemačkom jeziku: »Najveći znanstvenik – koji je spasio otok – od malarije – Dr. Robert Koch – 1900–1901« (slika 5).

Prof. dr. Sigmund Freud (Freiberg, 6. 5. 1856. – London, 23. 9. 1939.), austrijski je neuropsihijatar.¹⁶ Od 12. do 15. rujna 1894. bio je sa suprugom Marthom, djecom i šogoricom Minnom na odmoru u Lovranu.¹⁷ U travnju 1895. bio je jedan dan u Opatiji doputovavši iz Beča. 31. 8. 1898. uputio se sa suprugom Marthom brodom na izlet na Jadran, na ljetni odmor. Prvo je išao u Dubrovnik i okolicu, zatim je boravio u Splitu dva tjedna u rujnu. U Splitu je stanovao na Rivi u »neomaurskoj kući« Steve Perovića (prvog rođaka glasovitog anatora prof. Drage Perovića, jednog od osnivača Medicinskog fakulteta u Zagrebu, asistenta poznatog prof. Hochstettera u Beču, a često je kod rođaka boravio u toj kući na Rivi) (slika 6). Sa suprugom je 9. rujna razgledao Arheološki muzej u Splitu, a prethodni dan otišao je sam razgledati Manastirine i Tusculum u Solinu.¹⁸ Split opisuje ovako: »Ovaj grad sjedi u palači... Nema grada u kojem je zov života jači. S visokih tornjeva, iz dubokih podruma, u uskim uličicama, među stupovima, kroz vrata bunovno kliče život. Ovdje nema ni četrdeset tisuća ljudi, ali čovjek misli da je među stotinama tisuća. Tako glasno tutnji ovdje korak života.«¹⁹ Poslije Splita išao je u Italiju, da bi se vratio u Beč 19. 9. 1898. Postoji anegdota da je Freud od svojih asistenta tražio da mu prikupe narodne poslovice iz Dalmacije te da mu se najviše svidjela »Udri brigu na veselje.«²⁰ Naknadno je putovao na Rab (1912., 3 dana s Ferenczijem)²¹ i Brijune (1914., travanj sa Sandorom Ferenczijem i Ottom Rankom).²²

Prof. dr. Leopold Schrötter Ritter von Kristelli (Graz, 5. 2. 1837. – Beč, 22. 4. 1908.), austrijski je laringolog i internist. U Beču je osnovao prvu Katedru za laringologiju 1868.,

Slika 5. Spomen-obilježje prof. Robertu Kochu u znak zahvalnosti za suzbijanje malarije na Brijunima

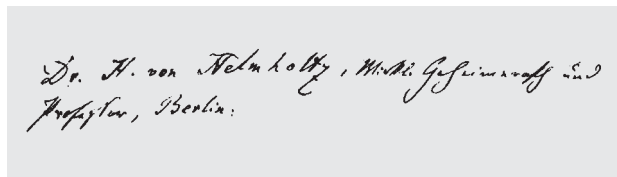
Figure 5. The relief in memory of Robert Koch in honour for eradication of the malaria plague from the Brijuni islands

Slika 6. Spomen-reljef prof. Sigmundu Freudu na »neomaurskoj kući« na Rivi u Splitu gdje je stanovao u rujnu 1898. godine

Figure 6. Memorial relief of Prof. Sigmund Freud on »New Moorish house« in Split Riva where he stayed in September 1898

a 3 godine kasnije bio je direktor 1. laringološke klinike u svijetu. Od 1875. do 1881. bio je šef internog odjela u Beču. Poznat je po eponimu Paget-Schrötterove bolesti – primarna tromboza aksilarne vene ili vene supklavije.²³ Ustanovio je ljekovitost aerosola u Opatiji, nakon posjeta 1891. Posjetio je Lošinj dva puta, i to 1885. i 1886. godine i u svojim izjavama, predavanjima i publikacijama isticao povoljne klimatske osobine otoka Lošinja.²⁴ Boravio je i na otoku Rabu, koji je zajedno s prof. Johannesom Frischauфом jako popularizirao. 1889. su načelniku Općine Rab predali pismeni

Slika 7. Potpis Hermanna von Helmholtza u »Zlatnoj knjizi gostiju« Opatije 1891. godine

Figure 7. Signature of Herman von Helmholtz in the »Golden guest book« of Opatija in 1891

prijedlog da otok postane turistička destinacija i lječilište, što je općinsko vijeće i prihvatilo.²⁵

Prof. dr. Ernst Viktor von Leyden (Gdanjsk, 20. 4. 1832. – Berlin, 5. 10. 1910.), njemački internist, koji se specijalizirao i za neurološke probleme, bio je 1890. liječnik ruskom caru Aleksandru III. Poznat je po nekoliko eponima u medicini kao Charcot-Leydenovi kristali, Leydenov neuritis, Westphal-Leydenova ataksija. 1885–1907. postao je direktor 1. medicinske klinike u bolnici Charité u Berlinu. Bio je predvodnik u uspostavljanju bolničkih uvjeta za tuberkulozne bolesnike (sanatorij). 1903. formirao je 1. institut za istraživanje raka u bolnici Charité.²⁶

Posjetio je Opatiju 1894. i 1908. kada je bio na IV. međunarodnom kongresu talasoterapije.⁹ Boravio je i na Lošnju.

Hermann von Helmholtz (Potsdam, 31. 8. 1821. – Berlin, 8. 9. 1894.), njemački liječnik i fizičar, bio je jedan od najvažnijih znanstvenika 19. stoljeća. Znatno je pridonio medicini na polju oftalmologije izumivši oftalmoskop 1851. g., instrument za ispitivanje unutrašnjosti oka.²⁷ Dao je i empirijske teorije o kolornom vidu i akomodaciji. Na području fizike najpoznatiji su mu studenti bili Heinrich Rudolf Hertz i Max Planck. U Opatiji se zatekao 1891.³ (slika 7).

Anna von Helmholtz, rođena von Mohl (Tübingen, 19. 9. 1834. – Volosko, 1. 12. 1899.) bila je druga Helmholtzova žena. Krajem 1899. boravila je u Voloskom.²⁸

U množini stranih liječnika koji su djelovali na našoj obali valjalo bi još izdvojiti njemačkog mikrobiologa Fritza Schaudinna (Röseningken, 19. 9. 1871. – Hamburg, 22. 6. 1906.), koji je od 1901. do 1904. radio u Rovinjskom institutu proučavajući malariju u Istri, amebijazu i ovdje započeo svoj rad o spirohetama. Od 1903. do 1904. u Rovinju mu je asistent bio Stanislav von Prowazek, koji je kasnije proučavao trahom, tifus i druge zarazne bolesti.²⁹ Vrativši se u Berlin, Fritz Schaudinn proslavio se 1905. kao otkrivač *Treponema pallidum*, uzročnika sifilisa. U listopadu 1902. bio je i u Ninu radi suzbijanja malarije.³⁰

Na otoku Mljetu endemsku mljetsku su bolest proučavali danski leprolog Edvard Ehlers (Kopenhagen, 26. 3. 1863. – 7. 5. 1937.) i bečki dermatolog Isidor Neumann (Mißnitz, 2. 3. 1832. – Vöslau, 31. 8. 1906.). Obojica su na Mljetu boravila 1897. godine, a Neumann i 1898.³¹ Isidor Neumann bio je student Bečke dermatološke škole, čak glasovitog Ferdinanda Rittera von Hebra, a kasnije je postao predstojnik Klinike za sifilis u Beču. Edvard Ehlers poznat je po eponimu Ehlers-Danlosov sindrom, nasljednoj bolesti vezivnog tkiva koja se odlikuje »hiperelastičnom kožom«.

Bili su i mnogi drugi liječnici na hrvatskom Jadranu u tom razdoblju, najčešće iz Austrije, Njemačke, Mađarske: Josef Weinlechner (pionir bečke dječje kirurgije, Alfheim, 1829. – Höflein, 1906.), Franz Unger (Leutschach, 1800. –

Graz, 1870.), Julius Mahler (kardiolog i ginekolog iz Dresdena), Max Joseph Oertel (bavarski profesor otolaringologije, otkrivač difterije, Dillingen, 1835. – München, 1897.), Eduard Lang (njemački dermatološki kirurg, 1849.–1916.), Miklós Szontágh (Alósokubin, 1843. – Újtátrafüred, 1899.), Kálmán Szegő (Eger, 1863.–1933.), Géza Fodor (Budimpešta, 1867. – Zagreb, 1927.).^{1,3}

Svi su oni ostavili dubok trag i veliku korist na području na kojem su boravili.

LITERATURA

1. Muzur A. Hungarian doctors and the »Golden Age« (1884–1914) of Opatija (Croatia) *Orvostort* 2003;48(1–4):127–32.
2. Waldhuber H, Kruse K. Aristokratischer chic auf der Insel Brioni 1893–1919. Wien: Böhlau Verlag; 2006, str. 21–3.
3. Muzur A. Zlatna knjiga gostiju Opatije. Opatija: Turistička zajednica grada Opatije; 2008.
4. Šlukar Altić M. Kartografski izvori za rekonstrukciju i praćenje razvoja prometnih komunikacija. *Ekonomski ekohistorija* 2005;1(1):85–101.
5. Kuzmić M. Feljton Dalmatina-cesta duga 2000 godina (7). Marmont: »Neka budu ceste!«. *Slobodna Dalmacija* 2003 Sep 20;78 (col. 2).
6. Harter J. World railways of the nineteenth century: a pictorial history in Victorian engravings. Baltimore: Johns Hopkins University Press 2005, str. 161.
7. Čučić V. Bokelj između Boke i Trsta. *Naše more* 2006;53(1–2):80.
8. Petrić M. Feljton 135 godina organiziranog turizma u Hvaru (4). Higijskičko društvo za moderni turizam. *Slobodna Dalmacija* 2003 Aug 17;54 (col. 2).
9. Fischinger A, Fischinger D, Fischinger J, Škrobonja A. Stogodišnjica Četvrtog međunarodnog kongresa o talasoterapiji u Opatiji. *Acta Med Hist Adriat* 2008;6(2):261–76.
10. Muzur A. Opatija-Abbazia. Itinerari za istraživače i radoznale. Rijeka: Adamić; 2001:29.
11. Kazi RA, Peter RE. Christian Albert Theodor Billroth: master of surgery. *J Postgrad Med* 2004;50(1):82–3.
12. Fischinger A, Fischinger D, Fischinger J. Lječilište Opatija i njezin upravitelj Julius Glax (1846.–1922.). *Acta Med Hist Adriat* 2007;5(1):43–54.
13. *Zavodnik D.* Sto godina instituta u Rovinju (10. 5. 1891–10. 5. 1991) *Priroda* 1991;80(10):6–9.
14. Ellis H. Robert Koch: pioneer of bacteriology and Nobel prize winner. *Br J Hosp Med* 2010;71(4):223.
15. Fatović-Ferenčić S. Brijuni arhipelago: Story of Kupelwieser, Koch, and cultivation of 14 islands. *Croat Med J* 2006;47(3):369–71.
16. Bares C. Sigmund Freud and modern psychiatry. *Medicina (B Aires)* 2006;66(6):592–4.
17. *Buzov I.* Freud i Hrvatska. Zagreb: Medicinska naklada; 2000, str. 18.
18. *Belamarić J.* Freud u Splitu. Split-Zagreb: Ex Libris; 2006, str. 18.
19. *Buzov I.* Freud i Hrvatska. Zagreb: Medicinska naklada; 2000, str. 29–30.
20. *Pejković T.* Priopćenje. Split, 2011.
21. *McGuire W.* The Freud/Jung Letters: The correspondence between Sigmund Freud and C.G. Jung, Letter from Sigmund Freud to C. G. Jung, April 21, 1912. Princeton: Princeton University Press; 1974, str. 499–500.
22. *Falzeder E.* The complete correspondence of Sigmund Freud and Karl Abraham 1907–1925, Letter from Karl Abraham to Sigmund Freud, April 14, 1914. London/New York: Karnac; 2002, str. 230–1.
23. *Quint Ch, Knerer B.* History of otorhinolaryngology in Austria from 1870 to 1920. *J Laryngol Otol* 2005; 119 Suppl 30:4–7.
24. *Ivanišević G.* Talasoterapijsko lječilište u Velom Lošnju. *Paediatr Croat* 1997;41(3):185–8.
25. *Bošnjak M.* Otok Rab. Biseri Jadrana. Zagreb: Fabra; 2004, str. 124.
26. http://en.wikipedia.org/wiki/Ernst_Viktor_von_Leyden 7. 4. 2011.
27. *Schett A.* The discovery of the ophthalmoscope by Herman von Helmholtz (1824–1894). *Strabismus* 1999;7(4):241–4.
28. http://de.wikipedia.org/wiki/Anna_von_Helmholtz 4. 5. 2011.
29. *Müller WEG, Batel R, Schröder HC, Müller IM.* Traditional and modern biomedical prospecting: part I – the history. Sustainable exploitation of biodiversity in the Adriatic Sea in Rovinj (Croatia). *Evid Based Complement Alternat Med* 2004;1(1):71–82.
30. *Dugački V.* Akcija dr. Rudolfa Battare u Ninu godine 1902. *Med Jad* 2005;35(Suppl 1–2):33–40.
31. *Gjurašić M.* Mljetska bolest (Mal de Meleda): promjene identiteta bolesti tijekom povijesti. *Acta Med Hist Adriat* 2010;8(1):17–58.